

ЛИЧНОСТ – ТЕМЕЉ ОБОЖЕЊА У УЧЕЊУ СТАРЦА СОФРОНИЈА (САХАРОВА)

Саво Денда*
Православни богословски
факултет Светиої
Василија Осирошкої,
Универзитет у Источном
Сарајеву

Айсираки: Сва тајна обожења је саздана на темељу личности – ипостаси. Ипостас је најунутарњији принцип самої Божанства. Ипостас се једино и познаје гледањем лицем у лице. Личност се не може сазнати споља. Бої нас је створио по Своме Лику, па смо сїоїа и ми личности. Једино се личност може открити личности. Постоје два ирисиуїа проблему сазнања – један је персонални, а други индивидуалистички. Индивидуално је еїоистичко, ипостасно – персонално се пројављује кроз личносну љубав Христа Ботоцовјека. Оно што неїоновљиво се налази у свакој личности а не у скуїу индивидуа. Старац Софроније у Боїу разликује ипостасни принцип, сушшину, и енерїју. Човјек може остварити себе само ако се уїодоби Боїу. То је оно што је задати човјеку када је створен. Личност – ипостас носи у себи свеукуїно бишїе.

Кључне речи: личност, ипостас, обожење, лице, персона, лик, образ, иїодобије, бишїе, биће, индивидуа, индивидуализам, ипостасни принцип, сушшина, енерїја, уїодобишїи, уїодобљење.

Говорити о Богу значи говорити о Богу који је Личност – Ипостас, јер „Ипостас – Персона јесте најунутарњији принцип Апсолутног Бића: његова почетна и коначна димензија“.¹ И ако хоћемо да одредимо шта је то ипостас, онда долазимо до тога да ипостасност Бога измиче сваком одређењу.² Ипостасност се налази иза граница било какве

* savodenda@gmail.com.

¹ Архимандрит Софроније, *Видети Боїа као што јесте*, Манастир Хиландар, 1996, стр. 147.

² *Ишо*, 147.

детерминације. Она је несазнатљива рационално, али се зато познаје битијно. Битијно се познаје у мјери самооткривења Бога човјеку.³ Без самооткривења нема никаквог битијног познања, а поготово нема битијног познања ипостасности – личности. Бог ипостасни се познаје само и једино у откривењу, то јест у самооткривењу. То откривење бива лицем у лице, личност према личности. И не постоји други начин ипостасног познања осим онога који се показује у ономе како то назива Старац Софроније „стално стајање лицем у лице“.⁴

„Персона – Ипостас⁵ у Божанском Бићу не може бити лимитативни принцип. И у нашем тварном бићу ипостас је принцип који у себе прима бесконачност. У земаљским оквирима пред нашим ипостасним – личним духом стоји задатак: прећи ограду времена и превазићи праг пространства... Као ипостасни дух, човјек припада вјечној онтологији.“⁶ И у односу на човјека може се говорити о „неухвативости“ појма личности, јер се научно и философско знање изражава у појмовима и одређењима, а када се ради о персони – личности – ипостаси онда је неухватива и за научну и за философску форму знања и сазнања. Као Божанска ипостас и човјекова ипостас – личност је несазнатљива споља, јер и она се може донекле сазнати само као и божанска онда, ако се кроз самооткривење открије друго, јер „Он је Бог нетрулежне љубави“.⁷

Створивши нас по своме лику и подобију, Он је и нас створио као личности јер је једино Он – Бог Личност. На тај начин и ми морамо себе да остваримо као потпуне личности и то једино можемо да остваримо у Њему који је потпуна Личност.⁸ „Ако говоримо о личности у вези са њеним изворним обликом и у њеном вјечном облику постојања, онда, наравно, само Бог представља Личност. И ако нас је Бог створио по лику Своме и по подобију, онда, значи и ми морамо

³ Ср. „Све је мени предао Отац мој, и нико не зна Сина до Отац; нити Оца ко зна до Син, и ако син хоће коме открићи “. (Мт. 11, 27); такође Ср. (Лк. 10, 22 ; Јн. 26).

⁴ Архимандрит Софроније, *Духовне беседе*, књига друга, Манастир Хиландар, 2010, стр. 112.

⁵ Старац Софроније у својим дјелима употребљава два израза за одређење лица – личности: *ὁπότητα* као јелински богословски еквивалент и *persona* као латински.

⁶ Архимандрит Софроније, *Видеши Бога као што јесте*, Манастир Хиландар, 1996, стр. 146.

⁷ *Ишо*, стр.147.

⁸ „Откривајући се Мојсију као *Ја сам Онај који јесте*, Бог је самим тим поставио начело наше вјере, дубоке вјере. Шта је задивљујуће у томе Откривењу? Бог говори о Себи: *Ја сам бићује; Све што постоји, све је проистекло од Мене*. И прва ријеч – *Ја* – означава да је он Личност“ (Архимандрит Софроније, *Духовне беседе*, књига друга, Манастир Хиландар, 2010, стр. 115).

да постанемо личности и Њему слични. То је наш крајњи циљ. Ако је Бог створио богове у почетку као могућност, а не као остварене особе – личности, онда је с наше стране неопходан поступак самоопредјељења у односу према Богу: ‘Реци нам, како да постанемо Теби слични?’⁹ Ипостасни – личносни начин постојања јесте само у Богу и то у Светој Тројици, и тај начин човјек исповиједа у Символу вјере. То исповиједање је личносно исповиједање вјере у којем човјек, када га говори, говори га у једнини, а не у множини. Човјек почиње символ са „Вјерујем“... што показује једину и лични начин исповиједања. Као и почетак Символа вјере, тако и све ријечи символа говоримо и носимо као наше *лично* знање, у коме је и наше знање о Богу, знање о свијету, које кроз личносно исповиједање постаје садржај наше личности.¹⁰ Кроз Символ исповиједамо да је Ипостасно Биће виновник наше појаве у свијету, и то Биће персонално које ничим није условљено, него је оно управо само себи основа. „Откривење да је ово Биће **персонално** чини очигледним и то да је знање о Њему, или боље знање Њега, могуће само кроз наше персонално општење са Њим. У тренуцима битијног општења са Њим, Он сам нам саопштава знање о себи, показујући нам себе кроз Своје дјеловање унутар нас.“¹¹ То знање које нам се открива као Персонално биће, није апстрактно знање, већ је оно персонално и има персонални карактер. То значи да се само личност може открити личности и да само личност сазнаје и спознаје личност. У том сазнању и знању нема ничега апстрактног. Ово знање и сазнање је потпуно различито од научног¹² сазнања које разликује субјекат који познаје и објекат

⁹ Архимандрит Софроније, *Духовне беседе*, књига друга, Манастир Хиландар, 2010, стр. 115.

¹⁰ „Символ почиње ријечју „Вјерујем...“ Обратите пажњу на задивљујућу појаву; не *ми вјерујемо* – то јест сви, „уопштено“. Не! Већ *ја* говорим Богу: „Вјерујем у једнога Бога Оца...“ И ако то говоримо свјесно, онда све остале ријечи тог Символа морамо носити као наше *лично* знање. Сваки човјек се поштује као пуни Божји лик. И свака личност, сваки човјек, мора носити у себи све: и Бога и створени свијет. Када тако будемо настројени, стално, дан и ноћ, мислећи о Богу, онда у нама све долази у облик некакве „синтезе“ (Архимандрит Софроније, *Духовне беседе*, књига друга, Манастир Хиландар, 2010, стр. 112).

¹¹ Архимандрит Софроније, *Видеши Бога као што јесте*, Манастир Хиландар, 1996, стр. 155.

¹² Занимљиво је овдје напоменути да се у садашње вријеме и то не само у садашње, већ скоро читав вијек појам личности налази у живи интересовања било богословског, било научног у смислу психологије и философије. Ако говоримо о богословљу онда видимо да централно мјесто у богословљу прошлога вијека, што се наставља и данас, заузима појам личности. Ту свакако има утицаја и развој егзистенцијалне философије и психологије у прошлом вијеку. Написани су и пишу

сазнања. „У нашем схватању сазнања Бога одсуствује процес објективизације спознаваног, јер се Он увијек спознаје у ‘свези љубави’ и стању чисте молитве. Наша тварна личност Духом Светим бива уведена у сферу не–тварног Божанственог Бића тако што Бога примамо унутар нас као наш живот.“¹³

Постоје два начина приступа проблему постојања и сазнања. Један је персонални – личносни, а други индивидуалистички. Први се познаје кроз име Бога који се открио – Ја сам онај који јесам. Ријеч „Ја“ је најдрагоцјенија за човјека, зато што она изражава принцип личности у нама. Ван овог принципа личног, персоналног начина постојања не постоји ништа и све јесте непостојеће. Ја јесам – јесте темељ нашега бића кроз кога се чува и наша персоналност у којој се налази сво богатство и љепота нашега битија. У нашем историјском постојању нам је даровано да се кроз Њега и у Њему остваримо као личности, да се остваримо у ономе за шта смо и створени. То остварење нас као личности и није једноставно, јер се налазимо у мору индивидуа.¹⁴

Оно што карактерише индивидуе и индивидуализам јесте егоизам који се најчешће пројављује кроз сујету и славољубље које се развија у властољубље.¹⁵ За личност је карактеристично управо супротно ономе што је сујета и егоизам. Личности је својствено да сву твар обухвати управо личносном љубављу Христа Богочовјека, и у томе се показује да личносни начин нема ничега ни сујетног ни егоистичког. Иако се налазимо у цивилизацији која сва почива на темељима индивидуализма, морамо се борити против тога да начин

се томови радова о појму личности, како у богословљу, тако и изван њега. Ево како о томе расуђује и шта о томе мисли Старац Софроније: „У данашње вријеме богослови се баве проблемом личности. И научна психологија и философија баве се тим истим проблемом. Али код нас је тај проблем већ одавно ријешен. На који начин ријешен? Ми видимо Христа и ми видимо Његова дјела: Он је узео на Себе гријехе цијелога свијета, молио се у Гетсиманском врту, успињао се на Голготу. Ето Човјека Личности! Када Он каже: „Не бојте се, ја сам победио свијет“ (Јн. 16, 33), он нас призива ка тој истој побједи коју је он Сам извео“ (Архимандрит Софроније, *Духовне беседе*, књига друга, Манастир Хиландар, 2010, стр. 113).

¹³ *Истио*, стр. 155; Основна разлика између духовног – битијног сазнања и научног сазнања јесте да се духовно схвата као истовремено постојање, што значи да сазнање јесте „сапостојање, са–битије“.

¹⁴ Архимандрит Софроније, *Видећи Бога као што јесме*, Манастир Хиландар, 1996, стр. 156.

¹⁵ Занимљиво је код Светог Пахомија да када би братија требало да се причести позвао би свештеника (бар у овом ранијем ступњу) из једне од сусједних цркава, не желећи да било ко од братије тражи да буде рукоположен јер ἀρχή λογισμοῦ φιλαρχίας ὁ κληρὸς (почетак властољубиве помисли је рукоположење) (Derwas J. Chitty, *The desert a City*, SVS Press Crestwood, New York, p. 23)

нашега постојања, наше битијности, постане егоизам у којем други за мене постаје моје проклетство, а не мој благослов. У индивидуалистичком начину постојања његује се егоизам у свим његовим страсним манифестацијама. То је нарочито изражено у умјетности гдје се славе поједини умјетници као генији, као творци неког дијела и као творци неког стила или правца. То значи да се велича и узноси њихова индивидуалност која се представља као оригиналност. Оригиналност једино постоји у непоновљивости сваке човјечије личности, која се пројављује кроз слободу у истинској љубави према Богу и према ближњем. Начин индивидуалистичког поимања стварности и постојања постаје принцип цјелокупне социјалне структуре. Човјечанство се креће утабаним стазама индивидуализма.

Постоји огромна разлика између скупа индивидуа и сабрања личности. Скуп индивидуа, уствари, ако тако можемо рећи, јесте човјечанство у стању пада, које са налази у стању безизлазног трагизма. Човјечанство почива на култу пада човјековог који помрачује образ Божији у њему. Помрачује га до те границе да човјек скоро ништа друго и не види до себе сама. За њега други не постоји, а ако и постоји, онда постоји само као средство. Када говоримо о личности – ипостаси, кад говоримо о сабрању личности онда је обрнуто. Сабрање личности постаје *со земље и свјејлоси свијешу*. Остварење тога у свој потпуности се остварује у Цркви Богочовјека Христа. Најреалистичнији догађај тога јесте Света Литургија, јер се ту пројављује „истински образ Свете Тројице“.¹⁶ Цјелокупни садржај Литургије јесте позив на личносну службу Богу а која је сва у духу Гетсиманске молитве Христове. „Личност се не може свести на индивидуалност, а с друге стране, она није нешто што је додато цјелини тијело–душа–дух, него је та цјелина центрирана око свог субјекта, свог носиоца, свог животног принципа, и у томе је аспект изражен појмом „ипостас“ темељан за судбину једног људског бића. Ипостас је превазилажење себе, оног само људског, у

¹⁶ „Персону у Божанственом Бићу ми не замишљамо као затворен, статички принцип. То би било могуће у перспективи генотеизма ислама, па чак и у оквиру Старог Завјета, али никако и у Тројици која нам се открила, чије Тројединство и јесте крајње динамичко Биће. Ову динамику ми смо научили да видимо у Љубави, која је најдубљи момент чињенице вјечног самоодређења Лица Свете Тројице. Ми не кажемо да је Љубав Суштина Божанства, него да је она изражена боље од било чега другог (уп. 1 Јн. 4, 8). Суштина се не саопштава твари, и зато пребива вјечно непозната. Све што се не може саопштити разумним тварима, није сазнатљиво. Међутим, енергија Божанске Љубави се излива на оне који су створени „по образу“, и чак нам је заповјеђено да је стичемо“ (Архимандрит Софроније, *Видеши Боја као што јесте*, Манастир Хиландар, 1996, стр. 157).

том смислу се личност гради тако што се превазилази. Тајна личности као ипостаси лежи у чину њеног превазилажења себе саме, а ка Богу „јер у Њему живимо, крећемо се и јесмо“.¹⁷ Човјек сам открива себе и већ ствара личност посредством других људи, али сву своју истину достиже тек када се уздигне до свијести коју о њима има Бог, када ступи у однос према личносном начину Божанског Ти. Достигавши ту дубину, чисто људско је превазиђено, па оно најинтимније, ипостасно ја не припада нама, него га примамо према благодати која га у нама довршава („јединство по благодати“ или ипостас по благодати, према Максиму Исповједнику).¹⁸

Старац Софроније у Богу разликује ипостасни принцип, суштину и енергију. То не значи да се мисли да је Божанство „састављено“ из различитих елемената. Не, Божанско Биће је Живи Ипостасни Бог. Оно није апстрактни философски појам „чистога бића“. „Оно је Живи Бог, управо зато што је Ипостасан“.¹⁹ Ипостасни принцип је оно што чини да јесте. Када се каже Ипостас, не мисли се да је то нека апстрактна идеја. Ипостас има и Своју Природу и Своју Енергију. Свето чини једно Биће.²⁰ „Суштина је савршено истовјетна Персоналном начелу у Богу. Она се састоји у Лицима. Она нема никаквог „одвојеног“ постојања од Лица или ван Лица. У Божанском Бићу, савршено **персоналном**, самоодређење Божанских Ипостаси, исходи од самих Ипостаси, и никако није наметнуто или подређено Суштини.“²¹

Обећана персонална вјечност човјеку јесте: „Ја живим и ви ћете живјети.“²² У нашем земаљском животу се види да наша природа овдје у условима земаљског живота још није идентична са персоналним принципом, зато што човјек себе као личност остварује у односу – релацији.²³ Човјек је као личност и овдје на земљи у напрегнутој противречности са неким пројавама наше природе. Може се рећи „ми се

¹⁷ Дап. 17, 28.

¹⁸ Павле Евдокимов, *Православље*, Београд 2009, стр. 73.

¹⁹ Архимандрит Софроније, *Видеши Бога као што јесте*, Манастир Хиландар, 1996, стр. 157.

²⁰ „Суштину или Природу ми не видимо као *објективни* моменат у Божанству. Ми понекад и говоримо о тој страни Божанског бића као о објективном аспекту, премда искључиво у смислу да су Суштина и Енергија као Божански Живот у својој апсолутној пуности, својства не једне Ипостаси Тројице, него у једнакој мјери свих Трију“ (Архимандрит Софроније, *Видеши Бога као што јесте*, Манастир Хиландар, 1996, стр. 158).

²¹ *Исти*, стр. 158.

²² Јн. 14, 19.

²³ „Личност се дефинише као релација и однос, а истовремено собом одређује релацију и однос“ (Христос Јанарас, *Личности и ерос*, Беседа, Нови Сад, 2009, стр. 7).

као персоне рађамо само потенцијално“.²⁴ Када персонални принцип у нама постигне неки степен развоја; онда настају конфликти између личности у њеном самоопредјељењу и утицаја наше пале природе. Палу природу нисмо ипостазирали у пуној мјери, јер се она никада не пројављује ван конкретних индивидуа.

Човјек је створен као потенцијална ипостас, и он кроз остварење у ипостасно битовање²⁵ треба да у потпуности оствари себе. То је као некакво надилажење себе,²⁶ које се остварује кроз гетсиманску молитву. „Шта је карактеристично за то откривење о гетсиманској молитви? То што је Силуан који је по неким образовним мјерилима био неписмен човјек, пошто му се јавио Христос, одједном почео да се моли за цијели род људски са усрдним плачем. И то већ није психолошко стање интелектуалног човјека, нити философска мисао, већ битијно стање, чињеница битија.“²⁷

Ријеч „Ја“ показује да Бог који је створио цјелокупно космичко битије,²⁸ а потом и човјека јесте Лице које каже: „Ја сам онај који јесте.“ То Ја показује да је Бог личност – ипостас, и да је и човјек личност јер је створен по лику и по подобљу Бога. И поставља се питање како човјек може остварити себе као личност? Онда за то постоји само један прави одговор. Човјек може остварити себе као личност само ако се уподоби Богу, и то кроз уподобљење које му је задато већ у самом почетку онда када је створен. Иако смо творевина, тој творевини је заповјеђено да кроз уподобљење постане једно са Богом. „Ми смо твар, али ова твар је добила заповијест од Творца да постане Бог.“²⁹ Можемо рећи да је ово непрестано призивање, које је уједно и

²⁴ Архимандрит Софроније, *Видејши Бога као што јесме*, Манастир Хиландар, 1996, стр. 158.

²⁵ „Још се многи богословски умови муче над тиме како појмити тај ипостасни облик битовања. Лично сам се усудио да кажем да се мало коме на овој земљи даје опис ипостасног битовања. Једна од суштинских пројава ипостасног битовања, која се даје човјеку, јесте молитва за цијелог Адама са плачем, сличним Плачу Христовом у Гетсиманском врту. Ми не можемо да достигнемо напрегнутост Самога Исуса Христа, али мора да постоји аналогија. И зато нам је важно да знамо, иако у почетку само на разумски начин, који то задатак стоји пред нама, и што значи „обожење“ човјека“ (Архимандрит Софроније, *Духовне беседе*, књига прва, Манастир Хиландар, 2008, стр. 155).

²⁶ „Тајна душе као личности управо је у тој њеној способности да се уздигне изнад себе, да буде са оне стране себе саме, с ону страну било ког физичког стања, па чак и своје фактичке опште природе“ (Семјон Франк, *Недокуциво*, Београд 2010, стр. 212).

²⁷ Архимандрит Софроније, *Духовне беседе*, књига прва, Манастир Хиландар, 2008, стр. 155.

²⁸ *Истио*, стр. 151.

²⁹ Ср. Свети Григорије Богослов, *Слово 43*, Т. 1, СПб. 1912, стр. 633 (на руском).

заповијест човјеку. Једини пут остварења себе као личности а уједно и пут обожења јесте да се уподобимо Њему. И ми налазимо потврду тога у ријечима Светог Јована Богослова: *ујодобићемо се Њему, јер ћемо Га видјети какав Он јесте*.³⁰

Пут до познања Бога кроз уподобљење Њему води понекад кроз разне странпутице овога живота и свијета. Понекад се дешава да кроз размишљање долазимо до резултата Апсолутнога Бића које је „трансперсонално“ – надличносно.³¹ На Истоку је такође људски ум трагао за спајањем са апсолутним Бићем³² из чега је проистекао раскорак између реално постојећег и апстрактног сагледавања човјековог разума, што је доводило до тога да наш ум сагледава своју сопствену љепоту.³³ „Полазна тачка хришћанског приступа свакој ствари јесте име „Ја јесам“. Ми више не тражимо потпуну „објективност“ ослобођену од свега субјективног, то јест људског. Сада се на свим нивоима животног стања, спознајним или созерцавајућим,

³⁰ 1 Јн. 3, 2.

³¹ „Апсолутно биће, схваћено као *трансперсонално* (надличносно), није посљедица открочења *одозго*, него фатални резултат нашег размишљања о Апсолуту. Наш разум дела по њему својственим законитостима безличне формалне логике, изражене у златном вијеку класичне грчке философије. Већ тада се философија ухватила за идеју објективне спознаје“ која се налазила изван граница наших осјећања; спознаје која је припадала сфери универзалног разума, а не области човјевих субјективних опажаја. У тој тежњи ка универзалном, трансцендентном, надличном, човјек као *жива личност* мора да ишчезне“ (Архимандрит Софроније, *Рођење за царство нејоколебиво*, Манастир Хиландар, 2006, стр.25).

³² „Упоредо са тим на Истоку је људски ум трагао за спајањем са апсолутним Бићем које је трансцендирало све што је особено за свијет пролазних појава. Настао је раскорак између реално постојећег и апстрактног сагледавања човјековог разума. На Истоку је то попримило облик парарелигиозне мистике. У Европи, у средоземном басену, философија је такође понекад попримала мистички садржај: Платон, Плотин, гностици. Рационализам, како га ми видимо, на свом развијеном ступњу отискује се од субјективних опажаја. У свим тим случајевима налазимо се пред раслојавањем цјелосног човјека, што се завршава његовим потпуним уништењем“ (Архимандрит Софроније, *Рођење за царство нејоколебиво*, Манастир Хиландар, 2006, стр. 25).

³³ „У свом покушају да обухвати или прожме цијело Биће, разум – рацио може да савлада уске оквице формалне логике и да се успне до металогичког сагледавања *чистијој љепоти* ња. У том стању наш ум излази из граница просторних и временских димензија; доживљава се некакво мистичко ћутање ума који самога себе види као ванвременског и сличног свјетлости. Ово искуство се по својој вриједности налази изнад сваког емпиријског знања и у свом крајњем смислу наш тварни ум ипак при том сагледава своју сопствену љепоту, а не живога Бога; види своју свјетлост, јер је он сам слика беспочетне свјетлости Творца. Ово стање одводи неискусног мистика – мислиоца у умну, али још увијек тварну област, доступну нашем уму по његовој природи“ (Архимандрит Софроније, *Рођење за царство нејоколебиво*, Манастир Хиландар, 2006, стр.26).

стално налази наша персоналност. Тако свака спознаја неизоставно носи личносни, а не објективни карактер. Познање Бога који је себе именовано „Ја јесам“, то јест као живот Апсолута³⁴ увијек се јавља као ипостасно, личносно, будући да онај који жели да упозна, улази у битијно општење са Оним којег упознаје. У чину хришћанског познања, личност која упознаје учествује читавом пуноћом своје природе, а не само интелектом. У стваралачком чину своје љубави, лично начело у нама, из стања могућности, остварује се кроз сусрет са Богом који је личност; а то и јесте највеће чудо.³⁵

Слично се познаје сличним, што показује да је једино персон³⁶ способна да упозна живог Бога. Све оно што није персонално се од-

³⁴ Ср. Мт. 16, 16.

³⁵ Архимандрит Софроније, *Рођење за царство непоколебиво*, Манастир Хиландар, 2006, стр. 26–27.

³⁶ Да би смо могли да упоредимо ова два појма, ипостас и просопон, и ради важности истих за разумијевање православног поимања појма личности, наводимо овдје одлично тумачење разлике та два појма у сажетом објашњењу Павла Евдокимова. „Халкидонска формула εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν (у једно лице и једну ипостас) користи два грчка израза – ипостасис и просопон, и ово разликовање је од изузетног значаја. Оба означавају личност, али уз различите нијансе. Просопон је психолошки аспект бића које је окренуто ка сопственом унутрашњем свијету, ка самосвијести, па као такво слиједи своју еволуцију, пролази разна раздобља своје свијести и разне ступњеве присвајања природе чији је носилац. Ипостас има аспект бића које је створено и које трансцендира ка Богу. Овај посљедњи аспект је одлучујући да би се схватила богочовјечанска димензија личности, не заборављајући при том да Личност, у апсолутном смислу ријечи, постоји искључиво у Богу, а да је свака људска личност само његова икона, слика (Павле Евдокимов, *Православље*, Службени Гласник, Београд 2009, стр. 72–73). Да би се показало онтолошко значење лица у божанском Бићу и да би се показало онтолошко значење појма ипостас, наводимо овдје веома сконцентрирано тумачење тога појма код Старца Софронија: „Појам *ипостас* у грчкој употреби те ријечи означавао је оно што реално постоји. Могао је да се односи на ствари, на човјека, на Бога често у значењу суштине. У Новом Завјету та ријеч је употребљавана за указивање на *лице* (персону) Оца: *обличје бића Његовој* (Јев. 1, 3); на другим мјестима: Јев. 11, 1 – преведено је на словенски као *йзвѣщїєнїє*, на руски као *осуществление*; Јев. 3, 14 – *йзвѣстенъ* (*тврдо*); 2 Кор. 9, 4 – *чїсти* (*уверенностью*); 2 Кор. 11, 17 – поново *чїсти* (*отважности*). Сваки пут је то са указивањем на вјеродостојност карактера онога о чему је ријеч. Употреба појма *ипостас* у источном богословљу није одстранила онај први термин – *лице*, него су употребљавани упоредо, ипак истичући онтолошко значење лица у божанском Бићу; то јест, указујући на ово начело, говорио је о њему као о основи (супстанци) цијелога Бића, као о Ономе који истински живи, ко и јесте истински апсолутни Бог; и Њему се (лицем ка лицу) приноси наша лична молитва, а никако не супстанци (суштини); јер Он јесте Први Почетак. Ипостасност јесте прво и последње мјерило, извор свега, крај свега – принцип који све обухвата и изван којег ништа не постоји нити може постојати. Тамо гдје нема овог принципа, тамо уопште и нема никаквог живота – тамо је смрт, тамо је ништа (ср. Јн. 1, 1–3)“ (Архимандрит Софроније, *Рођење за царство непоколебиво*, Манастир Хиландар, 2006, стр. 104).

страњује. Идеја „богосличности“ и то потпуне, а не дјелимичне, се и налази у основи хришћанске антропологије. Бог се налази изнад свега, исто тако човјек се налази изнад творевине, изнад свијета. Пошто је човјек образ и подобје Апсолута, он у себи превазилази све што је створено, све што се налази у границама земаљског и тварног постојања. Бог је за њега Отац и личност, и себе човјек исто тако схвата као ипостас личност. Пошто је наш Бог биће које само може бити личност, а не нека апстрактна философска идеја, онда човјек који је исто тако личност, види у својој ипостаси „обличје“ божанске апсолутности, која још није остварена, али која се види кроз обличје – образ када је човјек створен, и које почиње да се остварује у кретању ка подобју. На тај начин се показује упоредивост између Бога и човјека, при свој неупоредивости која постоји између њих.³⁷

Хришћански персонализам се најбоље показује у молитвеном успињању свеобухватне љубави. Кроз акт те љубави, која постаје христоподобна љубав, хришћанин себе даје онима које воли: то значи прије свега Богу, а затим и свима осталима. Он тако чини да кроз кенотичку љубав почиње да живи и то живи у другима и за друге, и одбацује себелубље које јесте карактеристика индивидуалности³⁸ и индивиду-

³⁷ Архимандрит Софроније, *Рођење за царство нејоколебиво*, Манастир Хиландар, 2006, стр. 87.

³⁸ „Људи дакле, посједују једну општу природу у многим људским личностима. Разликовање природе и личности у човјеку је готово подједнако тешко уловити као и аналогно разликовање једне природе у Три Лица у Богу. Прије свега треба да смо свјесни да ми не познајемо личност, тј. људску ипостас у њеном истинском изразу, слободном од сваке примјесе. Оно што ми обично називамо *личношћу* и *личним* прије означава индивидуе и индивидуално. Ми смо навикли да та два израза (личност и индивидуа) готово сматрамо синонимима. Ми подједнако користимо оба израза да бисмо изразили исто. Па ипак, у извјесном смислу индивидуа и личност имају супротна значења. Индивидуа означава извјесно мијешање личности са елементима који припадају општој природи, док личност, напротив, значи оно што је различито од природе. У нашем садашњем стању, пошто смо индивидуе, ми стичемо личност само преко индивидуе. Уколико хоћемо да одредимо, да *окарактеришемо* неку личност, ми изабирамо индивидуална својства, *црпе карактера* који се сусрећу и код осталих индивидуа и никада не могу да буду савршено *лични*, с обзиром да припадају општој природи. Ми на крају схватамо да је оно што нам је у једном човјеку драго и што га чини *управо њим самим* у ствари неодредиво, будући да у његовој природи нема ничег што би се односило управо на личност, која је увијек јединствена, несравњива и *неујоредива*. Одређиван својом природом, која дејствује својим природним својствима и својим *карактером*, човјек је најмање *личан*. Он себе утврђује као индивидуу, као посједника сопствене природе, коју супротставља природама других као своје *ја*, што и представља мијешање личности и природе. Наведено мишљење, које је својствено палом човјечанству, у аскетској литератури Источне Цркве се означава посебним термином *самости* и *самољубља* (αὐτότης, φιλαυτία), чији истински

ализма, а не персоналности и хришћанскога персонализма. Као што у Светој Троици свака ипостас има апсолутну пуноћу друге двије, а да их притом не поништава и не своди их на празан појам садржаја Свога живота, него она свеукупно улази у Њихово Биће, потврђујући Њихову ипостасност, „тако је и у многоипостасном бићу човјечанства, свака личност призвана да у себе смјести пуноћу *свечовјечанској* бића, нипошто не одстрањујући друге личности, него улазећи у њихов живот као у свој суштински садржај, потврђујући тако њихову персоналност“.³⁹ Тако сви постајемо једно биће које је изражено у догмату о једној суштини и три ипостаси. Цијело човјечанство јесте једна природа у мноштву ипостаси, баш онако каква јесте првобитна замисао Бога о стварању човјека. Кроз све то се показује хришћански персонализам, који је сам по себи изузетно савршен и као такав тешко докучив. „Као обличје Апсолута човјек је вриједност већа неголи цио космос. Једна једина људска личност, која је у границама могућности постигла познање вјечнога Бога, мијења достојанство цијеле земље.“⁴⁰

Од самог почетка нашег рођења, нашег постојања,⁴¹ наша се душа мучи, јер крећемо да се рађамо „одозго“. То рађање је мукотрпно и нама изгледа споро, јер је достизање подобја у тајни „образа Божијег“, оно је у личности. Ми као Његов образ, стојећи пред њим у молитви, истовремено и болујемо и радујемо се. Радујемо се због реалности коју видимо да нам је припремљена и која превазилази сваку земаљску уобразиљу; и болујемо због осјећаја ништавности због немогућности да присегнемо дар који нам је и обећан и дат. Наша се душа због тога мучи од почетка. Но, цио наш живот као да се своди на тај начин сталних порођајних болова.⁴² Ти наши духовни порођајни болови су они који нас кроз молитву у потпуности сједињују са Христом. И тада се у том молитвеном узношењу човјечија личност не уништава него се раствара у божанском бићу,⁴³ јер личност човјекова је неразрушава у вјечности. Ако нема личног – личносног облика постојања, онда нема ни онога који живи, као

смисао ријеч *ѿоизам* не може да пренесе“ (Владимир Лоски, *Оглед о мистичком бојословљу Источне Цркве*, Манастир Хиландар 2003, стр. 94–95).

³⁹ Архимандрит Софроније, *Рођење за царство неиколебиво*, Манастир Хиландар, 2006, стр. 88.

⁴⁰ *Исто*, стр. 89.

⁴¹ „Када човјек каже *ја постојим* тада он преводи на људски језик нешто од оне Божије безусловности: *Ја сам онај који јесам*. За свете Оце су ове библијске ријечи биле *суштинске ријечи* живота који су они примили и доживјели“ (Павле Евдокимов, *Луда Љубав Божија*, Манастир Хиландар 1993, стр. 79).

⁴² Архимандрит Софроније, *О молитви*, Манастир Хиландар, 1995, стр. 75.

⁴³ *Исто*, стр. 134.

што нема ни добра, ни зла, ни свјетлости, ни таме без ипостасног начина постојања. Принцип личности – ипостаси није ограничавајући,⁴⁴ него је он, напротив, принцип и живот Апсолута који се пројављује кроз сву историју и старозавјетну и новозавјетну јер – Ја сам онај који јесам.

Личност – ипостас носи у себи свеукупно битије.⁴⁵ То је „ипостасно стање“ по образу Ипостаси Јединородног Сина Божијег, јер када кажемо „Бог живи“ – то је Бог личносни – Бог ипостасни. То је Бог живи, Бог љубави а не апстрактно божанство које наводно иде „даље“ од ипостасног начела. И зато ми служимо Богу живом док и сами не постанемо ипостас, личност, лице баш као што је Христос. Вјечни живот је обећан управо тој личности, тој ипостаси.⁴⁶ Остваривање вјечног живота је повезано са остварењем себе као ипостаси, јер се на тај начин у нама изражава образ Божји и остварује подобије. У томе се види да је за наше остварење персоналности потребан сусрет са другим персоналностима. „Приликом истинског *сусрећа* у нама се одражава не само подобије принципу персоне у Божанству, него и образ унутартројичног живота. Овим искуством ми стичемо ново, битијно сазнање; персону по својој природи, по структури и карактеру не живи сама – усамљена, него стално у љубави према другој, другим, себи сличним. У акту љубави персону пружа одговор другој персони и тиме свједочи о њој.“⁴⁷

Носилац апсолутне пуноће бића у Богу јесте ипостас, а у тајни Свете Тројице Ипостас – Персона није једна. Са стране формалне логике, ако су три ипостаси – персоне онда настаје одрицање апсолутности. Али Света Тројица јесте Бог савршене љубави, јер савршена љубав не живи затворена у себе, него баш у другима, у другим Персонама. Нема једне Персоне ако не воли друге Двије. Постојање је условљено љубављу. Ко не воли тај не постоји. „Сва укупност Бића неотуђива је својина сваке од Три Ипостаси. Међутим, Ипостас је таква у акту савршене љубави, којој је својствено и

⁴⁴ *Ишио*, стр. 139.

⁴⁵ „У животу Цркве Бог се открива као ипостас бића, лична ипостас вјечног живота. Лично постојање Бога јесте широк и неисцрпан израз истине бића. Није суштина или енергија Божија то што конституише (=устројава) биће, већ Његов личносни начин постојања. Бог као личност јесте ипостас бића“ (Христос Јанарас, *Слобода морала*, Крагујевац 2007, стр. 18).

⁴⁶ Архимандрит Софроније, *Духовне беседе*, књига прва, Манастир Хиландар, 2008, стр. 91.

⁴⁷ Архимандрит Софроније, *Видеши Бога као што јеси*, Манастир Хиландар, 1996, стр. 197.

пуно унижење, умањење себе.⁴⁸ Унижење, умањење себе јесте квалитет узрастања у тајни љубави.

Личност се испољава кроз молитву за читав свијет. Јер не може се бити личност ако она није уподобљена Христу, а Христос је себе дао за гријех читавог свијета. Да би био личност човјек мора да мисли и осјећа и доживљава као Сам Христос. Својство личности – ипостаси у Христу испољава се у молитви за цио свијет. Јер управо је такав човјек;⁴⁹ он превазилази границе свих разумијевања индивидуалистичког поретка.⁵⁰

Не постоји идентично понављање у творевини, па их стога још више нема међу разумским створењима. И срце сваког човјека је Бог саздао „појединачно“.⁵¹ То срце је срце датог лица – ипостаси и као такво је непоновљиво, као што је и свака личност непоновљива. „У свом коначном облику, свака личност добија коначно за све вијекове **име**, познато једино Богу и самом човјеку, његовом носиоцу.⁵² На овај начин, иако ће живот свих спасених бити **један**, као што је једно царство Свете Тројице,⁵³ ипак ће лични принцип сваког од нас остати несводив ни на шта друго.“⁵⁴

Слобода припада ипостасном принципу у човјеку. И личност и слобода су повезани. Гдје нема слободе нема ни личности, и гдје нема личности нема ни слободе. Овај вид вјечног бића је својствен искључиво личности,⁵⁵ а никако не припада индивидууму.⁵⁶ Индивидуа не може да препозна свој првообраз. То припада само личности, и само личност има способност да препозна свој Првообраз

⁴⁸ *Истио*, стр. 201.

⁴⁹ „Створен *йо икони* Бога у Тројици, сам човјек је *један йо суштини* по својој природи, и у *многим ийосјасима* по личности. Сваки човјек је јединствена, различита и непоновљива личност; он представља егзистенцијалну различитост. Сви људи имају заједничку природу или суштину, али она нема постојање на други начин до као лична посебност, као слобода и надилажење њихових сопствених предодређености и природних неопходности. Личност јесте ипостас људске суштине и природе. Она у своме постојању (=егзистенцији) сабира општост људске природе, али је у исто вријеме и надмашује, пошто је *њен начин йостојања* слобода и посебност“ (Христос Јанарас, *Слобода морала*, Крагујевац 2007, стр. 20).

⁵⁰ Архимандрит Софроније, *Духовне беседе*, књига друга, Манастир Хиландар, 2010, стр. 42.

⁵¹ Ср. Пс. 32, 15: „Он који је понаособ саздао срца њихова.“

⁵² Ср. Отк. 2, 17.

⁵³ Ср. Јн. 17, 11; 21–22.

⁵⁴ Архимандрит Софроније, *Видејши Бога као што јесће*, Манастир Хиландар, 1996, стр. 6.

⁵⁵ *Истио*, 88.

⁵⁶ Ср. 1 Кор. 15, 47.

– Живога Бога.⁵⁷ То препознавање се постиже само у молитви и то молитви у којој се сам Бог моли у нама. То је најнапрегнутија молитва коју може постићи наша природа, то је молитва када се човјек – личност заиста моли „лицем у Лице“⁵⁸ са Створитељем. У том сусрету са Личним Богом се актуелизује оно што је у почетку била само потенцијалност – *личности*.⁵⁹ И човјек – личност јесте неки центар, који је способен да у себе смјести, не само множество тварних реалности, већ неупоредиво, бескрајно више: човјек – персона може у себе да смјести и сву пуноћу богочовјечанског бића, јер она сама по себи јесте непролазна вриједност која је већа и од пространства космоса и која у себе може да смјести читав космос.⁶⁰ Човјек ипостас може у себе да смјести и читаво човјечанство када постане личност по лику ипостаси Самога Христа.⁶¹

„Наведени Божијим Духом на молитву за читав свијет, на учешће у Господњој молитви у Гетсиманији, ми изненада у себи самима откривамо Божије чудо: у нас улази духовно сунце, чије је име „лице“ (персона). То је у нама почетак новог облика бића. Сада већ бесмртног. Откривење Ипостасног Принципа у Светој Тројици ми више не примамо површно, разумом, него самим недринамашет бића. Пред нама у Свјетлости стоји највећа тајна Беспочетног Бића: Лични Бог, Живи Бог; Једини у Тројици Лица; јединствено истинити Бог љубави.“⁶²

⁵⁷ Архимандрит Софроније, *Видети Бога као што јесте*, Манастир Хиландар, 1996, стр. 149.

⁵⁸ „Лицем к лицу као што говори човјек са пријатељем својим“ (Изн. 33, 11).

⁵⁹ Архимандрит Софроније, *Видети Бога као што јесте*, Манастир Хиландар, 1996, стр. 150.

⁶⁰ *Исти*, стр. 151.

⁶¹ Архимандрит Софроније, *Духовне беседе*, књига друга, Манастир Хиландар, 2010, стр. 96.

⁶² Архимандрит Софроније, *Видети Бога као што јесте*, Манастир Хиландар, 1996, стр. 150.

Библиографија

Chitty, D. J. (1966), *The desert a city: An Introduction to the Study of Egyptian and Palestinian Monasticism Under the Christian Empire*, New York: SVS Press Crestwood.

Архимандрит Софроније (1991), *О молишви*, Манастир Хиландар.

Архимандрит Софроније (1996), *Видеши Бога као што јесте*, Друго издање, Манастир Хиландар.

Архимандрит Софроније (2006), *Рођење за царство непоколебиво*, Манастир Хиландар.

Архимандрит Софроније (2008), *Духовне беседе*, књ. 1, Манастир Хиландар.

Архимандрит Софроније (2010), *Духовне беседе*, књ. 2, Манастир Хиландар.

Евдокимов, П. (1993), *Луда љубав Божија*, Манастир Хиландар.

Евдокимов, П. (2009), *Православље*, Београд: Службени Гласник.

Јанарас, Х. (2007), *Слобода морала*, Крагујевац.

Јанарас, Х. (2009), *Личности и ерос*, Нови Сад: Беседа.

Лоски, В. (2003), *Опег о мистичком бојословљу Источне Цркве*, Манастир Хиландар.

Свети Григорије Богослов, „Слово 43“ у Т. 1, СПб. 1912.

Примљено: 11. 4. 2013.

Одобрено: 19. 4. 2013.

PERSON – THE BASIS FOR THEOSIS ACCORDING TO ELDER SOPHRONY (SAKHAROV)

Savo Denda

*St. Basil of Ostrog Faculty of Orthodox Theology,
University of East Sarajevo*

***Summary:** The whole secret of theosis is built on the basis of the person–hypostasis. Hypostasis is the most inner principle of God. Hypostasis is perceived by looking face to face. The person cannot be perceived from the outside. God created us after His own image, so we too are persons. The person can only be revealed to a person. There are two approaches to the issue of cognition – one is personal and the other is individualistic. The individual approach is egoistic, the hypostatical-personal is manifested through the love of the Son of God Jesus Christ towards the person. The unrepeatable is in each person and not in the aggregate of individuals. Elder Sophrony discerns the principle of hypostasis, essence and energy in God. Man can only self-realize himself if he conforms with God. That is the task given to man when he was created. A person-hypostasis carries in itself the entire being.*

***Key words:** person, hypostasis, theosis, face, personality, image, icon, likeness, being, individual, individualism, the principle of hypostasis, essence, energy, to conform, conformation.*